

Silkesnäs är ett gammalt frälsehemman och majorsboställe

Silkesnäs mangårdsbyggnad byggd 1853 (Foto: Börje Silkenäs).

Silkesnäs är ett gammalt frälsehemman och majorsboställe, vackert beläget på en udde i Åsnen ca två km öster om Torne. Gården är ett ganska vanligt, medelstort lantbruk i Småland.

Men Silkesnäs har ett ovanligt väldokumenterat förflutet, som sträcker sig mer än femhundra år tillbaka i tiden.

Börje Silkenäs skriver här om sin familjs tid, tre generationer, på Silkesnäs och Ingolf Berg berättar om gårdens historia. Det historiska avsnittet baseras delvis på ett examensarbete utfört av Eivor Oskarsson.

Häradsdomarens tid

Under 57 år brukades Silkesnäs av min farfar, ¹
häradsdomaren Peter Johan Petersson (1856 - 1941) från Asa
socken och hans maka Matilda (1860 - 1951). De fick tretton
barn, varav tre dog i ung ålder. Dessutom tog de hand om
sondottern Siri, vars mor avled i samband med
förlossningen. Matilda var då 56 år gammal.

Flera av de överlevande tio barnen nådde 90 års ålder. Med
undantag för en son, som for till Minnesota, bosatte de sig i
närheten av Silkesnäs.

Peter Johan Petersson genomgick vid 20-årsåldern Labbetorps bokhålleri- och lantmannaskola och skaffade sig grundläggande kunskaper i juridik. 1880 blev han arrendator på Silkesnäs, som då ägdes av staten.

Man kan fråga sig hur Peter Johan hann med sitt lantbruk. Han hade en lång rad kommunala förtroendeuppdrag och var bland annat ledamot i kyrkorådet och skolrådet samt under många år kommunens överförmyndare. Dessutom var huvudman och styrelseledamot i Skatelövs och V Torsås sparbank, revisor för Kinnevalds härads vägkassa och flitigt anlitad vid bouppteckningar, arvsskiften och andra juridiska förrättningar.

Under inte mindre än 45 år, 1890 - 1935, var han först nämndeman och sedermera häradsdomare vid Kinnevalds, fr o m 1892 Mellersta Värends Tingslag. 1924 tilldelades han av kunglig medalj i guld av femte storleken för medborgerlig förtjänst.

Enligt bilregistret för 1926 ägde Peter Johan en T-Ford och var en av bara 15 bilägare i Skatelövs socken. Men såvitt bekant hade Peter Johan aldrig körkort. Förmodligen användes bilen som taxibil av sonen Gustav, som bodde i Strandhem söder om Torne. T-Forden var köpt i USA av sonen Gunnar, som emigrerade 1906. Inför sitt första återbesök i Silkesnäs lät han sända bilen i förväg. 1948 kom han hem en andra och sista gång. Då hade han en Oldsmobile med sig.

De första åren som nämndeman reste Peter Johan förmodligen med häst och vagn till Jät, där Mellersta Värends tingshus fanns. 1910 byggdes ett nytt tingshus i Växjö och Peter Johan kunde ta tåget från Torne. Han blev en tidig veckopendlare, eftersom han under vardagarna tjänstgjorde i rätten.

Jordbruket på Silkesnäs sköttes större delen av Peter Johans tid nästan helt utan maskiner. Enligt husförhörslängderna fanns oftast två eller tre drängar och lika många pigor. Vid arbetstoppar, som exempelvis skörden, städslades ytterligare arbetskraft. Gården var i stort sett självförsörjande vad gäller de flesta produkter som behövdes.

Oxar användes som dragare. I den gamla eken vid ladugården hängde en stor vällingklocka som ringde, när det var dags att ta rast eller matpaus. När oxarna hörde ljudet, stannade de omedelbart.

Slätter från tidigt 1900-tal. Mannen närmast är August Samuelsson och längst bort Gustav Petersson.

Så småningom fick Silkesnäs hästdragna maskiner, bland annat slättermaskin för höskörden och självbindare för spannmålsskörden. Tröskningen utfördes vintertid på logen. Innan gården på 30-talet fick elektrisk ström, användes en oxvandring, som via ett stort hjul och kuggväxel drev tröskverket. Oxarna gick runt, varv efter varv, bakom ladugården i en tillbyggnad, som numera är riven.

Ett tungt arbete, som utfördes under Peter Johans tid, var dikesgrävning för att dränera ny åkermark och göra den brukbar. Han lät även dika mossmark för att där kunna skörda hö, som ofta var en bristvara. Man hamlade även lövträd, mest lind, för att få vinterfoder till djuren.

På bilden en okänd dräng på slättermaskinen med Silkesnäs mangårdsbyggnad i bakgrunden. Foto taget på 1930-talet.

När Peter Johan blev gammal lät han bygga sig en undantagsstuga. Enligt familjetraditionen undrade folk varför han inte placerade stugan vid sjön.

- Vad har jag för nytta av sjöutsikt? Jag vill se när arbetarna går till ladugården och är ute och arbetar.-

Jag har även hört sägas att Peter Johans favoritsyssla på ålderdomen var att dra veven på separatorn. En viktig uppgift, ansåg den gamle häradsdomaren, eftersom det gällde att hålla lämplig hastighet med veven för att få så mycket grädde som möjligt från mjölken. Av grädden kärnades smör.

Siri Petterson berättade att Peter Johan en gång blev invecklad i ett sorgligt rättsfall. En ung kvinna kom en vinterdag med tåget till Torne och födde där ett barn, som hon lämnade i skogen. När Peter Johan fick kännedom om saken tog han med sig sin son Edvard och kvinnan för att söka upp platsen, där hon övergett barnet. De fann barnet dött och med tårar frusna till is på kinderna.

1937 friköpte Peter Johan Petersson Silkesnäs. Samma år övertog sonen Ernst Petersson gården

Överförmyndarens tid

Min far Ernst Petersson (1895 - 1982) och min mor Emmy (1904 - 1988) brukade Silkesnäs fram till 1975.

3

I likhet med Peter Johan hade Ernst en lång rad förtroendeuppdrag vid sidan av lantbruket. Han var ledamot av kommunalnämnden, skolstyrelsen, taxeringsnämnden och pensionsnämnden samt styrelseledamot i Skatelövs och V Torsås sparbank 1942 - 65.

Som överförmyndare i Skatelövs kommun 1954-73 tvingades han engagera sig i Husebyaffären, bland annat i samband med fröken Florence Stephens omyndighetsförklaring och de rättegångar som följde. Jag minns att fröken Stephens flera gånger kom på besök i Silkesnäs för att samtala med min far.

Under Ernsts tid moderniserades och mekaniserades arbetet på gården. De tre hästarna Mona, Mante och Lill-Rolle ersattes av traktorn. När en maskin eller ett redskap gick sönder anlätade Ernst smeden Otto "Sme" Teodor Petterson i Torsås by.

Ernst fortsatte med Peter Johans markförbättringsarbeten, bland annat genom täckdikning. Jag såg ofta Åke Svensson, som kom från Odensjö, med sin stenvagn för att bryta sten, så att arbetet på åkrarna blev rationellare.

Skogen hade under Ernsts första årtionden inte den betydelse den har i dag. Den utnyttjades främst för gårdens behov av vedbränsle och arbetet utfördes med handsåg och yxa.

Mjölkförsäljningen var länge Silkesnäs stadigaste och viktigaste inkomstkälla. Det fanns upp till tjugo kor på gården. Kor och kalvar betade ofta i skogsmarkerna under sommaren. Det fanns även några grisar och ett tiotal får. Fåren fraktades varje vår i båt ut till Värö för sommarbete.

På bilden ses Åke Svensson vid ratten på stenvagnen.

Jag, född 1945, minns min barndoms och tonårstids Silkesnäs, som förvånansvärt självförsörjande.

Ernst for till August "Möllarn" Nilsson vid Torne gård för att mala egen säd till husbehov. Gårdens kvarn malde säd till foder för djuren. Den säd, som blev över, såldes till "Erik till Karls" i Odensjö. En del av mjölken användes på gården. Vi kärnade eget smör och ystade egen ost. Ostlöpen tillverkades genom att vid slakt ta till vara kalvmagen.

Gårdens djur stod för en betydande del av mathållningen. Ett par gånger om året kom Anton i Slagestorp och slaktade både kalv och gris. Potatis togs från de egna åkarna.

Ett hundratal hönor höll gården med ägg. De som blev över såldes till Rydström eller Ingmarssons butiker i Torne samt Torne pensionat. Gårdens folk plockade bär, som såldes till Ströbergs butik.

Fisket utnyttjades ganska flitigt och ofta, kanske alltför ofta för min smak, stod en fiskrätt på menyn; gädda, abborre, braxen, sutare, gös eller ål som mestadels fångades i ryssja, ibland i nät eller mjärde. Nät och ryssjor tillverkades på gården med hjälp av nätnål, ett litet handverktyg.

Linodlingen var ett slitsamt arbete med många arbetsmoment. Det mogna linet drogs upp och frörepades med en grov kam av järn. Sedan rötades det utbredd på marken, varefter stjälkarna bråkades, dvs det yttre hårda skiktet, som omgav linfibrerna, slogs sönder till små flisor. Skräpet rensades bort med hjälp av en skäktekniv sedan linet lagts över en skäktstol. Slutligen finkammades fibrerna i så

kallade häcklor och kunde sedan spinnas till lintråd. Min mor satt många, långa timmar i vävstolen och vävde fina handdukar, servetter och dukar.

Kvinnorna skötte främst matlagning, bakning, tvätt och mjölkningen. Korna handmjölkades till slutet av 30-talet, då elektriciteten kom till Silkesnäs, och det blev möjligt att mjölka med maskin, även det ett kvinnogöra, liksom ullhanteringen. Fåren klipptes för hand, varefter ullen kardades och spanns i spinnrock till ullgarn som användes för att sticka vantar, sockor och tröjor.

Men kvinnorna deltog dessutom i arbetet på åker och äng. Så länge spannmål och hö slogs med lie var det deras uppgift att binda neker (sådeskärvar) och att räfsa ihop höet.

Under Ernsts tid arbetade Emma Samuelsson, Alma Lundin i Vrankunge och Ester Andersson som pigor på Silkesnäs.

Emma Samuelsson, som bodde på Humlebacken, arbetade under många år tillsammans med sin man August på gården. När Emma hade storbak, gjorde hon först iordning degen för jäsning. Nästa dag bakades brödet i den stora stenugnen i mangårdsbyggnaden. Storvätten kokades gemensamt i en stor (vedeldad?) tvättgryta i brygghuset. Sedan gnuggades tvätten på tvättbräden och sköljdes nere vid sjöstranden. Till sist slog tvättkvinnorna vattnet ur tyget med hjälp av klapprä. Det var den tidens centrifug/torktumlare.

Av drängarna kan nämnas August Samuelsson, Gunnar Samuelsson, August "på Berget" och Göte Andersson från Hagsgårde. Även någon som hette Henning från Tvetaryd arbetade på gården.

Senare deltog Ernsts bror Karl i arbetet. Åtskilliga är de dikesrenar, som han slog med lie för att hålla dem rena från busksly. Han skötte dessutom det mesta av arbetet i ladugården; utfodring av djuren och utgödning. Det gjordes naturligtvis helt för hand.

Vintertid sågades sjöisen upp i stora block, som bevarades i isolerande sågspån för att under den varma årstiden användas för kylning av mjölk och matvaror. Isningen ersattes så småningom av kylanläggningen hos Hilma och Karl Petersson i caféet i Torne, där man kunde hyra fack för matförvaring.

Sen kom frysboxen och den moderna tiden till Silkesnäs.

Sedan 1978 har det inte funnits några djur på gården. Jordbruksmarken är utarrenderad.

1980 tog min syster Karin Jönsson och jag över Silkesnäs. 2004 delade vi gården mellan oss.

Min hustru Ingrid och jag är sedan 2008 bosatta i den gamla mangårdsbyggnaden, som en gång var majorsboställe under Kronobergs regemente.

5

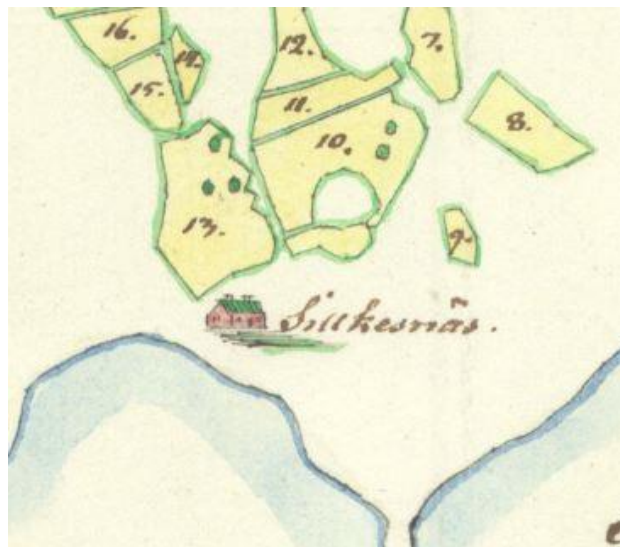
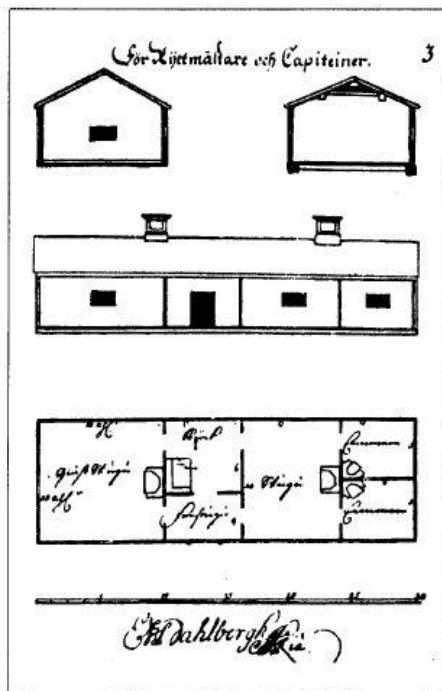
Silkesnäs kända historia går tillbaka till medeltiden

Silkesnäs kända historia går tillbaka till medeltiden, då kyrkan ägde gården. I samband med Gustav Vasas kyrkoreduktion 1527 drogs den in till kronan.

1568 skänkte Erik XIV Silkesnäs till riddaren Gustaf (Gösta) Arvidsson och hans ättlingar "till evärdelig ägo med hus, jord, åker, äng, skog, fiskevatten och annan egendom i våthe och törre" mot att gården fullgjorde rustjänst.

"Evärdelig ägo" visade sig vara ganska kortvarigt. Redan 1573 hade Silkesnäs återgått till kronan. Johan III skänkte detta år gården till Kristoffer Andersson Grip, som inte heller blev långvarig ägare. Under inbördeskriget mellan kung Sigismund och hertig Karl, den blivande Karl IX, satsade Grip, som sedan 1586 var ståthållare i Kalmar, på fel häst, d v s Sigismund. Sedan hertig Karl, som var en synnerligen osentimental herre, intagit Kalmar slott, lät han per omgående halshugga Grip och konfiskera hans egendom, som dock återlämnades till familjen av Gustav II Adolf.

På 1660-talet uppfördes en "Carakters Byggnad" med sal, fyra kammare och kök.

Troligen var en liknande byggnad uppförd på Silkesnäs. Vid indelningsverkets genomförande hade Generalkvartermästaren Erik Dahlberg på Karl XI:s order upprättat ritningar för officersboställenas "caractärshus".

Geometrisk karta Lantmäteriets arkiv

Vid Karl XI:s reduktion år 1680 indrogs Silkesnäs ännu en gång till kronan och anslogs som majors- och kompanichefsboställe för Majorens kompani under Kronobergs regemente. 1817-1836 hade regementets överstelöjtnant indelning vid kompaniet, som från sistnämnda år benämndes Skatelöfs kompani. 1887 ändrades namnet till Ö Allbo kompani. Från och med 1836 var det indelta Kronobergs regementes kompanichefer kaptener. Skatelövs Mellangård, "Kaptensbostället" norr om Skatelövs gamla kyrkogård, ersatte Silkesnäs som kompanichefsboställe.

6

I Gunnar Hyltén-Cavallius bok Kongl. Kronobergs Regementes Officerskår, utgiven 1897, finns följande längd över majorer, som under 1600- och 1700-talen tjänstgjorde som kompanichefer med Silkesnäs som indelning.

Isach Silwerhielm 1688-1692

Samuel von Fleissner 1692-1702

Erich Lintze 1703-1705

Gustaf Pistol 1705-1709

Wilhelm Bennet 1709

Petter De Witte 1709-1710

Johan Carl Selfversparr 1710-1713 och 1721-1727

Nils Wrangell 1714-1717

Carl Berch 1718-1721 och 1727-1730

Carl Gustaf Cronhiort 1731-1743

Eduard Rutenschiöld 1744-1750

Wolmar Johan Silversparre 1750-1759

Petter Otto Marci 1759-1763

Johan Evert von Vicken 1764-1772

Salomon Hederstierna 1772-1775

Carl Magnus von Rohr 1775-1776

Ernst Bogislaus von Platen 1776-1782

Berndt Malte von Lieven 1782-1788

Indelningen innebar inte med nödvändighet att majoren bosatte sig i Silkesnäs och brukade marken. Under flera perioder var gården utarrenderad och brukades av annan innehavare. Bland majorer som bodde i Silkesnäs kan nämnas Silverhielm, von Fleissner, Berch, Cronhiort, von Vicken och von Lieven. Under Berchs tid ersattes den gamla karaktärsbyggnaden av en ny, som kostade 600 daler silvermynt. Gården hade vid denna tid två fähus med bås för 23 kor, stall för sju hästar samt "hage för 20 st. kor, mulbete allmänt, skog till vedebrand, giersle, stafvar och Ållonskog men intet timber utan sådant måste köpas c:a 2 1/2 mihl ifrån Bostället".

Åtskilliga av Silkesnäsmajorererna, som deltog i stormaktstidens och 1700-talets krig, fick dramatiska livsöden.

von Fleissner, som dog i tjänsten i Polen 1703, var med redan under Karl XI:s Skånska krig, då han utmärkte sig för tapperhet och duktighet, "särskildt vid stora brons afbrännande för Kristianstad, att han i anseende därtill befordrades till kapten".

Gustaf Pistol var på 1680-talet musketerare i holländsk tjänst. Under Karl XII:s krig i Polen blev han i januari 1705 som chef för 24 ryttare anfallen av flera hundra polacker. Svenskarna försvarade sig under flera timmar i en herrgårdsbyggnad. När fienden brevledes på tre språk, latin, franska och polska, erbjöd kapitulation på goda villkor, svarade Pistol, enl Karl XII:s levnadstecknare Nordberg:

-Jag förstår intet annat än god Swenska, och som en god Swensk skall jag fäckta til yttersta mannen; vore eder Officerare ärlig karl, så hade han satt sitt namn under brefvet; i medlertid kan du räkna mitt folck, och säga honom, at jag ännu har mina 24 man och krut och kulor för honom behåldna"

Efter ytterligare två timmars strid drog sig fienden tillbaka, medförande "tio slädar med döde och sårade". Som tack för visad tapperhet utnämnde Karl XII Pistol till major vid Kronobergs regemente. Han stupade vid Poltava 1709. Fältprästen Sven Agrell berättar i sin dagbok att "Södermanlänningarna och Cronebergz smålänningar", som under slaget stod i löpgravarna runt den belägrade staden Poltava, hamnade i en besvärlig situation, när den besegrade huvudarmén retirerade och ryssarna anföll löpgravarna både inifrån staden och från fältet utanför. En kapten kapitulerade med 50 man ur Södermanlands regemente, "elliest dhe (ryssar) som kommo uhr staden blefwo hufwudstupa till bakars inn körde, ock dhe som kommo öf:r ströhmen blefwo drefne samma väg tillbakars. Dock lopp inte heller dhetta af utan skada på vår sijda. Öf:rste Weidenheim (södermanlänningarnas chef) och major Pisthol måste här sätta lifwet till".

Wilhelm Bennet låg i fält i stort sett oavbrutet från 1700 till 1718. Han överlevde slagen vid Poltava och Helsingborg och var med när Karl XII stupade vid Fredrikshald. Han dog 1740 som generalmajor och landshövding i Malmö.

Selfversparr sårades i huvudet och högra knät vid Hummelsdorf 1702. 1710 var det dags igen, då han sårades i bägge benen i slaget vid Helsingborg. 1705-16 var han med om den "fameuse och fast ohörde Bloqvaden i Wismar, hvarest nästan alla hästar i hungersnöden förtärdes". Efter hattarnas olycksaliga finska krig 1741-43 ställdes Sefversparr inför krigsrätt och dömdes till ett års förlust av lönen för att ha gett oförsiktiga råd under fälttåget.

Nils Wrangell blev livdrabant 1701 och följde Karl XII ända till Bender, där han blev fånge efter kalabaliken 1713 och fick köpa sig fri för egna pengar.

Eduard Rutenschiöld betecknades av sin regementschef "en skickelig och och habile officerare". När han 1750 tog avsked, 59 år gammal, kunde han efter 45 års tjänstetid se tillbaka på två huvuddrabbningar (Ljesna 1708 och Helsingborg 1710), en sjödrabbning (Köge bukt 1710) samt över 80 mindre strider.

Salomon Hederstierna, som var i fransk tjänst, bl a i regementet Royal Suédois, under 1740 och 50-talen, blev 1777 överste och chef för Kronobergs regemente. "För att på något sätt utmärka sin glädje öfver konung Gustaf IV Adolfs födelse" inrättade han 1784 en skola för regementets soldatbarn. 1846 hade 1692 elever fått fri undervisning i innan- och utanläsning samt handledning i kristendom och goda seder.

Ernst Bogislaus von Platen deltog i Pommerska kriget 1758-62 och kommenderade under Gustav III:s finska krig en bataljon kronobergare i träffningen vid Liikala 1789.

I början av 1800-talet upphörde Silkesnäs att vara boställe för militärer. Gården arrenderades ut 1826 och intäkterna tillföll regementets lönekasse. I Claes Grills sammanställning över indelningsverket, utgiven 1855-58, står arrendegården Silkesnäs upptagen som ett helt mantal. Arealen var ca 180 hektar.

Den förste arrendatorn som går att finna i kyrkoböckerna är Sven Andersson, född 1731. Han efterträddes av sonen Knut Svensson, som var "sjuklig och svag" och dennes hustru, Catharina Margareta Krusell, om vilken är antecknat "Caisa Greta har lungrot". Knut Svensson höll trots allt ut till 1826, då han finns noterad som arrendator på en karta.

1827-1846 arrenderades Silkesnäs av inspektör Peter Helander, som efterträddes av Elias Karlsson 1846-57. Under dennes tid, 1853 byggdes den nuvarande huvudbyggnaden på Silkesnäs. Det gamla

bostället, som låg väster om och i vinkel mot det nya huset, fanns kvar några år in på 1900-talet och användes som drängstuga.

1857 tillträdde Per Gustav Sandvall, född i Torne 1804, arrendet. Han hade genomgått Växjö Trivialskola och under några år varit bosatt i Halmstad. 1846 flyttade P G Sandvall med familjen till Skatelöv och övertog Sunnanvik efter sin far, fanjunkaren Carl Gustaf Sandvall. P G Sandvall, som bland annat var verksam som lantmätare, grundade på 1840-talet genom gårdsinköp Sjöby gods i Grimslöv. Sandvall hade med sin hustru sju barn och ett med en piga som tjänade i Silkesnäs. Han dog på Sunnanvik i ett bröstlidande 1861.

1862 arrenderades Silkesnäs av Lars Friberg, som 1877 efterträddes av Lars Petersson.

1880 inleddes häradsdomaren Peter Johan Peterssons epok, som avslutades med att han friköpte Silkesnäs 1937.

Häradsdomaren betalade under sina första år 1200 kronor i årligt arrende. Hans sista arrende uppgick till endast 900 kronor. Det berodde på att den gård han arrenderade hade blivit mindre.

1906 beslöt regeringen i konselj stycka av och sälja torpen Herrängen och Brittelund för 4000 respektive 5000 kronor. 1938 gjordes ytterligare avstyckningar då Sjövik (28 hektar) och Silkesnäs gård (100 hektar) friköptes från staten, som bara behöll stamfastigheten Silkesnäs 1:2, d v s området kring f d Tornesunds pensionat. 1995 köptes även denna rest av det gamla Silkesnäs av läkaren Klaus Potthoff.